

NÅGOT OM FLYGFOTOGRAFI OCH MARINARKEOLOGISKA LÄMNINGAR.

Under 1960-talets början (och även tidigare) arbetade kapten Esse Ericsson fotoofficer vid flygflottiljen i Ljungbyhed med flygfoto både över land och vatten. Resultaten var arkeologiskt sett mycket intressanta i båda elementen. Här skall bara nämnas något om vad som kunde lokaliseras under vatten.

Bl a fanns utanför Landskrona konturerna av vraket efter det stora svenska örlogsfartyget "Svärdet (slaget i Sundet 1658)" väl synliga på bilderna, liksom andra bottenlämningar som eventuellt kunde ha att göra med stenåldersbosättningar som nu hamnat under vatten genom landsänkning i området. Ett stycke av den senglaciala tiden låg Öresund t o m torrt.

Utanför Barsebäck fanns bl a på mindre än 20 m djup ett c 25 m långt, äldre skeppsvrak, som misstänktes vara medeltida. Det låg vid en djupgrav, alldeles utanför Salviken, som i sig var en beryktad skeppskyrkogård. Vad som hänt med t ex det sistnämnda vraket är oklart. Red. samlade bara tidningsurklipp om saken. Den översiktliga presentationen av Sundets och Skånes marinarkologi har ännu inte nått Meddelanden, trots upprepade påtryckningar.

Inte heller har det fortlöpande brevskrivandet till kapten Esse Ericsson (som nu slutat sin tjänst vid Ljungbyhed) eller arkitekten och flygfotografen m m Arne Philip på Gotland resulterat i de artiklar i ämnet som Meddelanden sökt. Red tar sig därför friheten att i korthet påminna om den betydelse som flygfotot kan ha som komplettering till andra metoder att lokalisera skeppsvrak och andra lämningar under vatten.

Det är oklart på hur stort djup man kan se vrak från luften under optimala förhållanden. Ovan påstås, efter en tidningsuppgift, Barsebäcksvrakets kunna ses på "mindre än 20 m" djup. Om därmed menas c 15-20 m är redan det troligen ett överraskande gott resultat. Annars är det förvånande om något på botten syns på större djup än 5-10 m.

Naturligtvis varierar sådant också med hur upprörd vattenytan är, strömmarna och bottenbeskaffenheten. I ljus sand avtecknar sig självfallet ett vrak bättre än i gyttja/dy.

Philip nämner i brev till red bara två vrak på sina bilder "om man undantar de på Färö, som man inte ens kan radera bort på bilderna (de ligger delvis på land)." Det är då att märka, att dessa vrak kommit med av en ren slump. Arne Philip är en framstående amatörgeolog, och han var mest intresserad av äldre strandlinjer, mest på land.

Det ena vraket var vid Furillen, där dykarna funnit en fiskebåt, 8 m under ytan. Fartyget syntes svagt på dia, till Philips egen häpnad.

Ett vanligt fiskbensskelett sågs även utanför Näs, välkänt av gotlandsdykarna, på blygsamt djup. Någon siffra nämns dock inte.

Arne Philip anser sig egentligen ha mera att säga om problemen med flygtekniken- om man är ensam- och bekymren att få planet till den exakta vinkeln- om man har pilot. Det är också givetvis en fråga om lämpliga tidpunkter, ljusförhållanden och filmtyper.

Många gånger kan infraröd film (t ex Kodak Infrared Aero Film), då kombinerad med olika filter, vara att föredra. Det finns avancerad teknik utvecklad i Sverige t ex för att urskilja miljöförstörelsens spridning i vatten. Där kan dras väsentliga erfarenheter på det planet.

Ur egen fatabur kan jag dra ett enstaka exempel. Ett ytterligare mycket tydligt vrak ses från luften strax utanför Humlans (Humlegårdsstrand) fiskeläge norr om Söderhamn i Hälsingland. Det rör sig också här om ett sedvanligt fiskbensskelett, i ljus sand som ger god kontrast.

Mera förvånande är att t o m så översiktliga flygkartor som ekonomiska kartan över Sverige avslöjar vrakpositioner!

Red minns t ex flera mystiska skuggor i Vänern utanför Källandsö som visade sig vara skeppsvrak på drygt 5 m djup.

Ett annat exempel är Vaddö nr 37 i min vrakloggare.

"Sofia" av Singö (redare J Ersson) på 134 ton, (befälhavare A Berg), som sjönk 27/8 1891, enligt lotsstyrelsens underdåniga berättelser vid Norra Kettilsörgrundet tvärs för Gåsstens fyr på väg Oaxen-Piteå, med kalk. Kalklasten är väl synlig som en vit fläck på ekonomiska kartan över området. Vraket lokaliserades redan på 1950-talet av Dykarstugan Grisselhamn (Arne Borlin m fl). Jag känner tyvärr inte exakta djupet, men det bör ligga mellan 5 och 10 m.

Den nyupptäckta pålspärren vid Fotevik i Skåne kan också ses på ekonomiska kartan berättar Sibylla Haasum vid Riksantikvarieämbetet.

Lars Löfstrand berättar i sin uppsats (1980)-se litt- om en flygning i närheten av "Ringaren" vid Flatvarp på nordligaste Smålandskusten. Här sågs ett annat skeppsvrak, o 10 m långt, på o 6 m djup:

"Med flygplanet i sväng kunde vraket iakttas nästan hela varvet utom då direkt solljus speglades upp. Däremot var det inte möjligt att lokalisera skrovet på någon av de 5 färgbilder som togs ur olika vinklar från ca 200 m höjd. Tydligt var det här så, att svaga, mörka återspeglningar i vattenytan kamouflerade vraket på stillbilderna, medan det på grund av flygplanets rörelse gick att urskilja med blotta ögat under flygningen."

Denna typ av erfarenhet kunde visa att det dels kan vara viktigt att flygrekognoscera, även om inte bilderna säger så mycket, dels att filmning kanske vore ett alternativ.

Meddelandens läsare uppmanas inkomma med synpunkter!

Vi har ju eminenta kännare i skaran, inte minst arkeologen Peter Manneke på Gotland, ävenledes en pionjär inom den marina arkeologin i Sverige.

PS. Det ultravioletta ljuset bjuder rikligt på ännu
okända möjligheter. Utrustning och film vet
jag tyvärr ingenting om.

Litt.:

Ericsson, Esse: 1959. Flygfotografering och fornkunskap. Skånes hembygds-
förbunds årsbok s 21ff. Lund.

Löfstrand, Lars: 1980. Om arkeologisk flygspaning och flygfotografering.
I Hyenstrand, Å(red): Inventori in honorem. En vänbok
till Folke Hallberg. Riksantikvarieämbetet, Stockholm,
s 48ff.